

Kasvatus

Pääkirjoitus

- Janne Varjo 3 Mistä puhumme, kun puhumme
koulutuksen arvioinnista?

Artikkeleita

- Juho Honkasilta 6 Toiseuttava erityistarve –
ADHD-diagnosoitujen nuorten
identiteettineuvottelut heidän
koulukokemuksissaan
- Lauri Lantela & Raimo Rajala 20 Perheympäristön yhteys 9.-luokkalaisten
itsearvioituihin tunneälytaitoihin
- Riikka Hohti & Maiju Paananen 34 Miten pitkä on ”kohta”? Ajan virta ja
kietoumat koulussa ja päiväkodissa
- Suvi Lakkala, Tuija Turunen,
Merja Laitinen & Arto Kauppi 47 Koulun mahdollisuudet lapsen oppimisen
ja hyvinvoinnin vahvistajana – Opettajat
ja koulukuraattorit hyvinvointityön
tarpeen tunnistajina ja koordinoijina

Lyhyempiä kirjoituksia

- Minna Polvinen 60 EU:n talouspolitiikka ja koulutus
2010-luvulla
- Anne Huhtala & Marjo Vesalainen 67 Kielten aineenopettajakoulutus –
kuormittava ja hajanainen kokemus?

- Anna Siippainen 73 Hallinnasta ja sukupolvisuhteista
vuorohoitopäiväkodissa: Tutkimus-
tuloksia pedagogiikan kehittämisen tueksi

Kolumni

- Leena Holopainen 78 Onko kouluväkivalta todella
juurtunut kouluhimme?

Puheenvuoroja

- Tuomas Takala 80 Koulutuksen globaali lumo vai koulutus
maailman muuttajana?

Kirja-arvioiteja

- Najat Ouakrim-Soivio 86 Vuorovaikutus arviointitilanteessa
- Petteri Muukkonen 89 Hur andraspråkselever ska undervisas?
- Päivi Gynther 92 Koulu oikeustieteilijöiden silmin

English Summaries

97

Kirjoittajat

99

Mistä puhumme, kun puhumme koulutuksen arvioinnista?

Veikkaukseni on, että koulutuksen arviointi on yksi vuoden 2019 teemoista suomalaisessa koulutuspolitiikassa. Valtioneuvosto asetti syyskuussa 2018 Kansalliselle koulutuksen arviointikeskukselle (KARVI) arviointineuvoston, jonka tehtävänä on muun muassa laatia esitys koulutuksen arviointisuunnitelmaksi sekä käsitellä koulutuksen arviointien hankesuunnitelmat. Käytännössä tämä merkitsee, että alkaneen vuoden aikana tehdään keskeisiä koulutuksen arviointia koskevia linjauksia.

Olen ollut jo pidemmän aikaa kiinnostunut koulutuksen arvioinnista. En niinkään itse arviointitutkimuksesta, sen menetelmistä tai aineistoista, vaan pikemminkin arvioinnista uudenaikaisena koulutuksen hallinnan muotona – sekä erityisesti sen poliittisista ulottuvuuksista. Näkemykseni mukaan arviointi ole pelkkä tekninen työkalu, joka diagnosoi esimerkiksi koulutusjärjestelmän tai sen osien tilaa. Se on myös poliittinen ilmiö, joka heijastelee siihen vaikuttavien toimijoiden erilaisia agendoja sekä niiden välisten voimasuhteiden jännitteitä. Virallisessa koulutuspoliittisessa diskurssissa arvioinnin poliittisuus tosin jää jotenkin pimentoon. Olenkin seurannut hieman hämmentyneenä, miten arvovaltaisessa asiantuntijapuheessa arviointi näyttää kietoutuvan vaihtoehdottomasti keskeiseksi osaksi koulutusjärjestelmien vääjäämätöntä modernisaatiokehitystä.

OECD:n kaltaisten ylikansallisten toimijoiden sekä koulutusjärjestelmien yhdenmukaistamiskehityksen vaikutusta ei auta aliarvioida tarkasteltaessa koulutuksen arviointia ja sen merkityksen muuntumista. Keskeisten kansallisten koulutuspoliittisten kysymysten muuttuminen perusteiltaan ja reunaehdoiltaan aikaisempaa kansainvälisemmiksi on mahdollistanut arvioinnin nousun entistä tärkeämmäksi koulutuksen hallinnan osa-alueeksi niin ylikansallisella, kansallisella kuin paikallisellakin tasolla. Arvioinnin kaltaiset koulutusjärjestelmän reformit leviävät ympäri maapallon ja muokkaavat monenlaisissa kulttuurisissa, sosiaalisissa ja poliittisissa olosuhteissa toimivia koulutusjärjestelmiä. Ylikansalliset (”liikkeessä olevat”) koulutuspolitiikan reformit kohtaavat jo olemassa olevia (”juurtuneita”) kansallisia ja paikallisia käytäntöjä. Lopputuloksena muodostuu vaihtelevia kansallisia ja paikallisia tulkintoja ja sovelluksia esimerkiksi arvioinnin kaltaisista globaaleista koulutuspoliittisista ideoista.

Mistä koulutuksen arvioinnissa on kysymys? Arviointi, ymmärrettynä yleisesti arvioitavan asian tai toiminnan arvon tai ansion määrittelemisenä etukäteen asetettujen kriteerien avulla, nousi Ulf P. Lundgrenin mukaan viime vuosisadan lopulla neljänneksi koulutusjärjestelmän ohjauksvälineeksi. Samalla se nousi perinteisten välineiden – lainsäädäntöön perustuvan ohjauksen, taloudellisen ohjauksen sekä koulutuksen tavoitteiden ja sisältöjen kautta toteutettavan ideologisen ohjauksen – rinnalle. Lundgrenin jäsenyys on vakavasti otettava yritys tehdä

systemaattisesti näkyväksi ne mekanismit, joiden avulla valtioiden on mahdollista ohjata ja hallinnoida koulutusjärjestelmiään. *Normiohjaus* perinteisimpänä ja velvoittavimpana julkisten palveluiden ohjausmuotona sisältää lait, asetukset ja määräykset, joiden avulla julkinen valta esimerkiksi varmistaa peruskoulutuksen kaltaisten subjektiivisina oikeuksina tarjottujen palveluiden yhdenmukaisuuden toteutumista maan eri osissa. Osana koulutusjärjestelmien muutosta normien avulla ohjaamisen merkitys on vähentynyt. Yksityiskohtainen normiohjaus oli tyyppillistä tanskalaisen sosiologi Gøsta Esping-Andersenin kuvaamien toisen maailmansodan jälkeisten hyvinvointiregiimien rakennuskaudelle. 1980-luvulta alkanut hallinnon hajautuskehitys on puolestaan merkinnyt valtion viranomaisten norminanto-oikeuden vähenemistä sekä lainsäädännön kokoamista laajemmiksi kokonaisuuksiksi myös koulutuksen ohjausjärjestelmässä.

Opetushallitus valmistelee valtioneuvoston antaman tuntijaon pohjalta opetussuunnitelmien perusteet, jotka puolestaan ohjaavat koulutuksen järjestäjien opetussuunnitelmien laatimista. Lundgrenin jäsenyyksen mukaan ne ovat *ideologista ohjausta*, jota toteutetaan koulutuksen tavoitteiden ja sisältöjen avulla. Ideologisen ohjauksen kehityslinja Suomessa vaikuttaa tempoilevalta ja jäsentymättömältä. Valtakunnallisten opetussuunnitelmien perusteiden yksityiskohtaisuuden aste on vaihdellut merkittävästi. Esimerkiksi peruskoulun opetussuunnitelman perusteet vuodelta 1970 olivat hyvin yksityiskohtaiset, mutta vuonna 1994 voimaan tulleet perusteet lähinnä asettivat keskeiset tavoitteet ja sisällöt.

Koulutuksen kolmas ohjausmekanismi – *taloudellinen ohjaus* – muuttui merkittävästi, kun 1990-luvulla Suomessa siirryttiin laskentaperusteiseen valtiosuosijärjestelmään: laskennallisten yksikköhintojen kautta toimivaan resurssiohjaukseen, jota täydennetään yksikköhintojen korotuksilla sekä erillisillä hankerahoituksilla. Hankerahoitus ohjaa käytännössä koulutuksen järjestäjien toimintaa ja rahoituksen kohdentamista yksityiskohtaisesti. Vaikka hankerahoituksen määrä olisi sinällään pieni, saattaa sen ohjausvaikutus olla hyvinkin huomattava.

On sanottu, että 1990-luvulla arvioinnista on kehittynyt eräs aikakautemme megatrendeistä. Nykyisin kaikkea julkista toimintaa ja julkisia instituutioita on mahdollista – ja myös perusteltua – arvioida. Arvioinnin voi nähdä myös weberiläisittäin länsimaisten yhteiskuntien modernisaation ja rationalisaation uusimmaksi vaiheeksi. Lundgrenin jäsenyyksen mukaan koulutuksen *arvioinnista* – koulutusjärjestelmän toimintaa koskevan tiedon keräämisestä, analysoinnista ja julkaisemisesta – on tullut yksi informaatio-ohjauksen keskeisistä sisällöistä sekä samalla koulutuksen neljäs ohjausmekanismi.

2000-luvun yleinen ja jaettu käsitys arvioinnista on kiehtova sekoitus uutta ja vanhaa. Olen pohtinut, että julkinen keskustelu koulutuksen arvioinnista on kovin historiatonta: arvioinnista puhutaan usein kuin se olisi 1990-luvun tuote. Sitä se ei kuitenkaan ole – arviointia on ollut jossakin muodossa yhtä pitkään kuin julkisen vallan järjestämää koulutustakin. Viranomaiset ovat kautta aikojen jollain tavoin valvoneet, tarkkaileet ja arvioineet koulutuksen järjestämistä. Painotukset ovat vaihdelleet ajallisesti ja paikallisesti koulutuspolitiikan preferenssien sekä menetelmällisten valmiuksien mukaan. Historiallisessa kontekstissaan arviointi onkin paitsi toiminnan tai asian arvon määrittelyä myös hallinnon toteuttamaa valvontaa – artikuloituna esimerkiksi seurannaksi tai tarkastukseksi.

Ritva Jakku-Sihvosen mukaan koulutuksen arvioinnin juuret Suomessa ovat kansakoulujen tarkastustoiminnassa sekä kansainvälisessä tutkimusyhteistyössä. Kansa- ja peruskoulujen tarkastustoimintaa voidaan pitää – 2000-luvun termeillä ilmaistuna – koulutuksen ulkoisen arvioinnin esimuotona. Kansanopetuksen järjestämiseen kohdistuneen kontrollin juuret juontavat keskiajalle: kun papisto alkoi huolehtia myös kansanopetuksesta, tuli opetuksen valvonta osaksi piispojen tarkastustyötä. Maallisen ja hengellisen vallan eriydyttyä toisistaan kansanopetuksen valvonta jäi 1860-luvulta alkaen edellä mainitun vastuulle.

Jakku-Sihvonen näkee 1950-luvun lopulla alkaneen kansainvälisiin koulukokeisiin osallistumisen lähtökohtana sekä kansallisen oppimistulosten arviointitutkimukselle Suomessa että osallistumiselle kansainvälisten koulutusindikaattoreiden kehittämiseen. Taustalla vaikutti positivistisen paradigman nousu, jonka myötä empiriseksi kokemustieteeksi muotoutuva psykologia alkoi syrjäyttää perinteisten filosofian ja historian asemaa kasvatustieteiden pohjatieteenä. Tutkimuksen yleiseksi tavoitteeksi muodostui määrällinen tieto, jota tuotettiin mahdollisimman tarkkojen mittausten avulla ja joka mahdollisti kausaalipäätelmien tekemisen.

Koulutarkastusten ja kansainvälisten oppisaavutustutkimusten lisäksi koulutuksen arvioinnin kolmas historiallinen kehityslinja juontuu kansanopetuksen paikallisen tason valvonnasta, josta vastasivat aluksi seurakuntapapit ja myöhemmin esimerkiksi kansakoulun johtokunnat ja kunnan koululautakunnat. Vuoden 1866 kansakouluasetuksessa kansakoulun johtokunnalle säädetty velvoite ”tarkasti seurata opetusta ja koulun koko toimessa-oloa” on 2000-luvulle tullessa muotoutunut koulutuksen järjestäjien lakisääteiseksi velvollisuudeksi itsearvioida tarjoamiensa koulutusta ja sen vaikuttavuutta.

*****

Nykyisessä muodossaan koulutuksen arvioinnin eräs keskeinen ominaispiirre on sen (lähes) kaiken kattava laajuus. Onkin huomattava, että arviointi ei koske pelkästään koulutusjärjestelmiä, oppilaitoksia tai oppimistuloksia – nykyisin myös esimerkiksi tieteelliset julkaisufoorumit ovat säännöllisen arvioinnin kohteena. Tässä yhteydessä haluan jakaa kanssanne uutisen Kasvatuslehden pärjäämisestä tämän kaltaisessa kilvoittelussa.

Julkaisufoorumi (JUFO) on Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) yhteydessä toimiva tieteellisen julkaisutoiminnan laadunarviointia tukeva luokitusjärjestelmä. Kolmiportaisessa luokituksessa kaikkien tieteenalojen keskeiset ulkomaiset ja kotimaiset julkaisukanavat jaotellaan perustasoon (1), johtavaan tasoon (2) tai korkeimpaan tasoon (3). Luokitus välittää tietoa tieteellisten julkaisukanavien vaikuttavuudesta ja arvostuksesta tiedeyhteisössä. Julkaisufoorumit on arvioitu syksyn 2018 aikana, ja uusi luokitus on voimassa vuodet 2019–2022. Käytännön arviointityön suoritti 23 tieteenalakohtaista asiantuntijajaneelia, joihin kuuluu noin 200 ansioitunutta suomalaista tai Suomessa työskentelevää tietentekijää. Kasvatuksen kannalta arvioinnin lopputulos oli suotuisa: säilytimme asemamme johtavan tason (2) lehtenä.

Mitä tämä merkitsee käytännössä? Julkaisufoorumin mukaan johtavalle tasolle (2) voidaan luokitella eri tieteenalojen johtavia tieteellisiä julkaisukanavia, joissa tutkijat eri maista julkaisevat parhainta tutkimustaan. Pääsääntöisesti nämä ovat kansainvälisiä tieteellisiä julkaisukanavia, joiden toimitus-, kirjoittaja- ja lukijakunta edustaa eri kansallisuuksia. Kasvatustieteiden kaltaisissa ihmistieteissä voidaan 2-tasolle luokitella myös alansa johtavia suomen- tai ruotsinkielisiä julkaisukanavia, joiden tulee kattaa oman tieteenalansa suomalaisen yhteiskunnan, kulttuurin ja historian erityispiirteitä käsittelevää tutkimusta mahdollisimman laajasti. Niissä julkaisemista pidetään yhtä tärkeänä meriittinä kuin julkaisemista johtavalle tasolle (2) luokitelluissa vieraskielisissä julkaisukanavissa. Käsikirjoitusten laadunarvioinnin on tällöin oltava parhaiden käytäntöjen mukaista. Niin ikään lehden on oltava oman tieteenalansa tutkimusta laaja-alaisimmin kattava, koko alan kansallisen tiedeyhteisön käyttämä julkaisukanava, jonka tutkimuskysymykset kontekstualisoituvat vahvasti suomalaisen yhteiskunnan piiriin.

Arvioinnin tuloksesta voimaantuneena Kasvatus jatkaa entiseen malliin työtään suomenkielisen tiedejulkaisemisen parissa. Toivotan hyvää alkanutta vuotta kaikille lukijoille.

Janne Varjo